

IZGRADNJA ISLAMSKIH VJERSKIH OBJEKATA NA PODRUČJU SREZA TUZLA POČETKOM ŠEZDESETIH GODINA XX STOLJEĆA

Elvir DURANOVIĆ

Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka
elvir.duranovic@iitb.ba

SAŽETAK: U prvom dijelu rada autor ukazuje na formalno-pravni okvir kojim je iza Drugog svjetskog rata bila regulirana izgradnja islamskih vjerskih i vakufskih objekata u Bosni i Hercegovini. Na osnovu arhiva Republičke komisije za vjerska pitanja autor u tekstu analizira nastojanja organa Islamske zajednice da, u vrijeme socijalističke vlasti i vjerskim zajednicama nenaklonjenog političkog sistema, obnavljaju stare i grade nove vjerske objekte na području sreza Tuzla početkom 60-ih godina XX stoljeća. Autor je na primjeru izgradnje tri džamije – u Brezovom Polju, Janji i Gornjem Srebreniku – predstavio svu kompleksnost birokratskog aparata socijalističke vlasti u procesu dobijanja dozvola za obnovu džamija te djelovanje nižih organa Islamske zajednice koji su, nakon dugogodišnjih odbijanja vlasti da izdaju građevinske dozvole, upornim radom uspijevali poslove dovesti do kraja i graditi džamije.

Ključne riječi: srez Tuzla, Janjica–džamija, Šeh Sinan–babina džamija, Azizija, Brezovo Polje, Husein Mujić, Komisija za vjerska pitanja

Izgradnja islamskih vjerskih objekata nakon Drugog svjetskog rata – formalno-pravni okvir

Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije iz 1946. godine čl. 25. garantovao je slobodu savjesti i slobodu vjeroispovijesti, a vjerske zajednice bile su slobodne u svojim vjerskim poslovima i u vršenju vjerskih obreda. (Ustav Federativne..., čl. 25:10) Svjesna novih društvenopolitičkih okolnosti koje su nastupile uspostavom komunističke vlasti nakon Drugog svjetskog rata, Islamska zajednica u tadašnjoj Jugoslaviji nastojala je, u okviru ustavom zajamčenih prava, čuvati i razvijati vjerski život pripadnika Zajednice. S tim u vezi

već naredne, 1947. godine Vrhovni vakufski sabor usvojio je novi Ustav Islamske zajednice u FNR Jugoslaviji kojim su regulisani prava i dužnosti pripadnika Zajednice i organizacija njenih organa. (Ustav Islamske vjerske..., 1950:59-67) Prema ovom Ustavu, odluku o izgradnji džamija, vjerskih škola i drugih islamskih vjerskih ustanova donosio je Vakufski sabor u Bosni i Hercegovini na prijedlog nadležnog ulema-medžlisa. (Ustav Islamske vjerske..., 1950:63)

Drugu važnu kariku u lancu donošenja odluka o izgradnji džamija u poslijeratnoj Bosni i Hercegovini predstavljala je Republička komisija za vjerska pitanja, osnovana početkom

1946. godine, i njoj potčinjene komisije nižih nivoa vlasti. Republička komisija za vjerska pitanja imala je presudnu ulogu u profiliranju odnosa država – vjerske zajednice. Ona je koordinirala rad između opštinskih organa uprave po pitanju vjerskih zajednica i pružala im stručnu pomoć. Komisija za vjerska pitanja bila je uključena u realizaciju svih aktivnosti Islamske zajednice među kojima je bila i izgradnja vjerskih i vakufskih objekata.

Proces izgradnje džamije u poslijeratnom periodu odvijao se na sljedeći način. Prije podnošenja zahtjeva za izgradnju džamije džemat-ski odbor trebao je ispuniti sljedeće

uvjete: 1) da postoji stvarna potreba za izgradnjom nove džamije u odnosu na veličinu džemata i udaljenost džemata od najbliže džamije; 2) da osigura parcelu na kojoj će se graditi džamija i sredstva za izgradnju džamije, njeno održavanje i plaću imama; 3) da posjeduje građevinski plan džamije projektiran od strane stručnog lica. (Zapisnik I redovnog..., 1952:318) Tek kada bi ispunio sve navedene uvjete džematski odbor bi upućivao zahtjev za izgradnju objekta nadležnom vakufskom povjerenstvu koje bi nakon procjene opravdanosti zahtjeva isti prosljeđivalo Ulema-medžlisu u Sarajevu. Nakon što Ulema-medžlis da svoju saglasnost, zahtjev bi bio delegiran na Vakufski sabor koji bi donosio konačnu odluku o tome. Svoju odluku o izgradnji džamije Vakufski sabor bi prosljeđivao Republičkoj komisiji za vjerska pitanja koja je detaljno provjeravala da li su ispunjeni svi uvjeti i tek onda bi davala svoju saglasnost. Tako je na upit Sreskog narodnog odbora Vlasenica o tome da li smiju odobriti muslimanima sela Pomol da u ratu zapaljenu džamiju svojim sredstvima obnove¹, Komisija odgovorila da "ne postoji nikakva ustavna, zakonska ni politička smetnja za dozvolu da se opravi džamija u Pomolu. Opšti načelni stav Vlade je da se poštuju i omogućće vršenje sva, Ustavom i zakonima zajamčena prava slobode savjesti i vršenja obreda svim građanima i vjerskim zajednicama, priznatim u našoj zemlji."² Ovakvo opredjeljenje državnih vlasti bilo je u vrijeme dok su se u ratu porušene džamije sporadično obnavljale. Međutim, kada su Bošnjaci muslimani početkom 1960-ih godina pokrenuli šire aktivnosti oko izgradnje džamija, to je zasmetalo vlastima koje su počele iznalaziti brojne razloge da ne izdaju tražene građevinske dozvole.

Obnova starih i izgradnja novih džamija u Bosni i Hercegovini i srezu Tuzla do 1961.

U prvim godinama nakon Drugog svjetskog rata sanirane su štete na ličnim i porodičnim objektima tako da ratom osiromašeni Bošnjaci muslimani nisu bili u mogućnosti svojim sredstvima obnavljati porušene ili dotrajale džamije. U izvještaju o radu Vakufskog odbora za 1951. godinu konstatuje se sljedeće: "U toku okupacije izvjestan broj džamija u našoj Republici spalili su fašistički okupatori i njihovi saradnici, pa se danas dešava da se petkom obavlja molitva (džuma) na nekim zgarištima odnosno mjestima gdje su postojale te džamije". (Zapisnik I redovnog..., 1952:319) Šest godina iza rata, dakle, još uvijek se u brojnim mjestima nisu bili stekli uslovi za obnavljanje u ratu porušenih i spaljenih džamija. Do 1950. godine na području Bosne i Hercegovine postojale su 1022 džamije od kojih je preko 200 bilo neaktivno zbog ratnih šteta ili su ih državne vlasti bile oduzele radi skladištenja žita. (Zasjedanje Vakufskog..., 1950:178) Na području sresa Tuzla, pak, prije Drugog svjetskog rata bilo je 217 džamija i 31 mesdžid. Tokom rata u ovom srezu porušeno je 14 džamija i 5 mesdžida. Iza rata do 1965. bile su obnovljene samo tri u ratu porušene džamije. Također, poslije rata umjesto 14 starih i dotrajalih džamija do 1965. godine sagrađeno je 14 novih džamija i to: po tri u Kalesiji i Srebreniku, po dvije u Tuzli i Ugljeviku, te po jedna u Bijeljini, Kladnju, Loparama i Srebrenici. No uslijed nepovoljnih političkih i ekonomskih prilika, do 1965. godine broj džamija na području tuzlanskog sresa smanjen je za 20, sa 217 džamija koliko ih je bilo do Drugog svjetskog rata na 197 džamija registriranih krajem 1965. godine.³

Slab standard Bošnjaka muslimana u prvim decenijama nakon Drugog svjetskog rata, zahtjevni uvjeti koje je vrh Islamske zajednice postavio pred niže organe kada je riječ o obnovi stare ili izgradnji nove džamije te nenaklonjena državna vlast koja je, istina, garantovala vjerska prava građana, ali ih je na tom polju obeshrabrivala, utjecali su na to da je u Bosni i Hercegovini do 1960. godine, dakle, petnaest godina iza rata, otvoreno tek četrnaest džamija od kojih je osam bilo obnovljenih, a šest novosagrađenih. Prva poslijeratna džamija otvorena je u mjestu Brnjaci kod Kiseljaka 1948. godine, a potom su otvarane džamije u: Prokosu, Fojnica 1950, Vratnici, Visoko 1950, Polju, Cazin 1951, Košutici, Rogatica 1954, Skucanom Vakufu 1955, Kiseljaku 1955, Željeznom Polju 1955, Prači 1956, Šćipima, Prozor 1956, Ustikolini 1956, Bosanskom Vrhpolju 1957, Cvrču, Gornji Vakuf 1957. te Donjem Kamengradu 1958. godine. Na području sresa Tuzla do 1961. godine otvorene su samo četiri džamije, u: Glinjanima, Bijeljina 1957, Čehajama, Srebrenik 1958, Jelovom Brdu i Rincima, Zvornik 1958. i Cerskoj, Vlasenica 1960.⁴ Dakle, prva novo-sagrađena džamija na području tuzlanskog sresa otvorena je dvanaest godina poslije Drugog svjetskog rata što dovoljno svjedoči o uništenoj imovinskoj moći Bošnjaka muslimana u vrijeme rata.

Zapreke izgradnji islamskih vjerskih objekata iza Drugog svjetskog rata

Kao što se iz gornjeg pregleda može vidjeti, značajnije aktivnosti oko obnove starih ili izgradnje novih džamija u srezu Tuzla pokrenute su krajem 1950-ih godina. Ove aktivnosti intenzivirat će se početkom 60-ih godina XX stoljeća kada se imovinsko stanje Bošnjaka poboljšalo tako da su bili u mogućnosti ispuniti uslove kojima su viši organi Islamske zajednice uvjetovali izgradnju džamija. S druge strane, komunističkoj vlasti koja je u

¹ "Opravka džamije u selu Pomol, MNO Derventa, ovog sresa", Arhiv Komisije za vjerska pitanja (AKVP), kutija IO SNO Vlasenica, str. pov. 60/51, od 29. juna 1951.

² "Izvršnom odboru SNO Vlasenica" AKVP, br. 100/51, od 5. jula 1951.

³ "Informacija o djelatnosti klera na izgradnji vjerskih objekata", AKVP, arh. br. 361, od 22. decembra 1965.

⁴ Podaci o svečanim otvorenjima džamija mogu se pronaći u *Glasniku VIS-a* od 1950. do 1961.

prvim godinama poslije Drugog svjetskog rata uglavnom brzo i pozitivno odgovarala na rijetke zahtjeve za izgradnju džamija, pojačane aktivnosti na tom polju od početka 1960-ih godina počele su smetati što se manifestiralo kroz proširivanje birokratskih zapreka ustanovljenih s ciljem odgode ili zabrane izgradnje novih džamija. Od viših organa Islamske zajednice narodne vlasti su zahtijevale da dodatno urede ovu oblast što je učinjeno na drugom zasjedanju IV saziva Sabora Islamske vjerske zajednice u NR Bosni i Hercegovini održanog 15. decembra 1960. godine. Naime, govoreći o vjersko-prosvjetnim aktivnostima između dvije sjednice Sabora naglašeno je da "jedan od najvidnijih znakova slobodnog i nesmetanog razvoja vjerskog života muslimana u našoj zemlji jesu brojne novopodignute i renovirane džamije širom naše Republike, koje su se počele podizati još iz prvih godina poslije oslobođenja... Međutim, još u početku godine i građevne sezone zapaženo je da se neke od novogradnji i renoviranih džamija vrše po dunđerima sa samovoljnim nametanjem plana gradnje i njezinog izgleda. U nekim slučajevima gdje je građ. odbor raspolagao sa manje sredstava te građevine su dobivale izgled koji je najmanje mogao da predstavlja bogomolju, a da i ne govorimo o nekom stilu i estetiци gradnje". (Zapisnik drugog zasjedanja..., 1961:120) Kako bi se spriječila samovolja kod izgradnje džamije i ispoštovali ranije postavljeni uslovi, Sabor je na ovom zasjedanju usvojio Odluku o uslovima za izgradnju novih džamija i mesdžida koju je Starješinstvo IZ u Bosni i Hercegovini donijelo na svojoj sjednici održanoj 9. aprila 1960. godine. Prema ovoj odluci koja je od 1960. godine stupila na snagu u Bosni i Hercegovini, niži organi su prije slanja zahtjeva za odobrenje gradnje džamije ili mesdžida bili dužni sljedeće:

1. Da molbu za gradnju potpiše najmanje 50 punoljetnih džematlija.

2. Da džamiji ili mesdžidu grafitira najmanje 100 muslimanskih domaćinstava.
3. Da uz molbu prilože uvjerljiv dokument da je za dotičnu bogomolju uvakufjeno imanje koje će donositi najmanje 60 000 dinara godišnje.
4. Džamije i mesdžidi se mogu graditi samo po tipskom planu koji je po narudžbi VIS-a izradila ovlaštena projektantska organizacija.
5. Da je bogomolja udaljena od najbliže susjedne najmanje 6 km puta.
6. Da zgrada bogomolje ima odgovarati svim šerijatskim, higijenskim i drugim propisima.
7. Da ima mihrab kao osnovno obilježje islamske bogomolje i da je prekrivena crijepom.
8. Da ima unutarnju površinu najmanje 100 m², visinu plafona najmanje 3,2 m, a prozore 120 × 100 cm.
9. Građevinski radovi ne smiju otpočeti prije odobrenja nadležnog organa narodne vlasti.
10. Ako se ustanovi da se izvođač ne pridržava gornjih propisa, radovi će se obustaviti.

Za popravke ratom postradalih džamija i mesdžida neće se tražiti gornji uslovi, kao ni za popravak mesdžida u kojima se ranije klanjalo. (Zapisnik drugog zasjedanja..., 1961:120-121)

Prisjetimo li se uvjeta za izgradnju džamija iz 1952. godine vidljivo je da su gornjom odlukom znatno prošireni i pooštreni. Uz uslove koje su viši organi Islamske zajednice postavili pred džematske odbore, Komisija za vjerska pitanja imala je svoje uvjete koji su također trebali biti ispunjeni prije dobijanja građevinske dozvole. Na IV sjednici Komisije za vjerska pitanja Skupštine sreza Tuzla održane 22. septembra 1964. godine bilo je govora o davanju dozvola za izgradnje džamije u nekim mjestima ovog sreza. Pojedininim džematskim odborima građevinske dozvole Sreska komisija nije izdala iz sljedećih razloga: a) u

selu nije završena škola, čitaonica i put (Gornji Srebrenik); b) stara džamija čija munara je bila srušena je još u dobrom stanju i može služiti kao mesdžid (Gornja Kalesija); c) u selu nije završena škola (Džafići, Gornje Vukovije); d) potrebnije je sagrađiti nasip i zaštititi selo od poplave (Janja).⁵ Narodna vlast je, dakle, davanje građevinskih dozvola za džamije uslovljavala rješavanjem osnovnih društvenih potreba kao što su: izgradnja škole i čitaonice, izgradnja puta, izgradnja vodovoda, izgradnja nasipa i sl. Tek nakon što bi se ispunili svi pomenuti uvjeti, džematski odbori su se mogli nadati odobrenju za izgradnju džamije. Jasno je da je u takvim okolnostima izgradnja džamija išla jako teško tako da su se džematski odbori snalazili kako su znali i umjeli.

Početkom 1960-ih godina na području sreza Tuzla organi Islamske zajednice pokrenuli su aktivnosti oko obnove i izgradnje džamija u sljedećim mjestima: Brezovo Polje kod Brčkog, Gojčin kod Kalesije, Kalesija, Gornji Srebrenik kod Srebrenika, Vlasenica, Džakule kod Gračanice, Janja kod Bijeljine, Kamenica kod Zvornika, Litva – Banovići i Velino Selo kod Čelića. U nastavku rada na primjeru Brezovog Polja, Janje i Gornjeg Srebrenika pokazat ćemo s kakvim su se problemima džematski odbori susretali prilikom izgradnje džamija u svojim mjestima.

Obnova Azizije džamije u Brezovom Polju

Čuvena Azizija džamija u Brezovom Polju, Brčko, gotovo je uništena tokom Drugog svjetskog rata, a nakon rata, zbog ranije spomenutih razloga, Bošnjaci nisu bili u mogućnosti da je obnove, tako da je protokom vremena sve više propadala. Godine 1954. Azizija džamija je uvrštena na

⁵ "Zapisnik sa IV sjednice Komisije za vjerska pitanja Skupštine sreza Tuzla održane 22. septembra 1964. godine u prostorijama sreza Tuzla", AKVP, br. 6-8/64, od 6. novembra 1964.

listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine i mjesno bošnjačko stanovništvo očekivalo je da će država koja je džamiju proglasila spomenikom kulture povesti brigu o njoj. Budući da odgovorni po pitanju zaštite i obnove ove jedinstvene džamije do početka 1960-ih godina

nisu učinili ništa, Alija Sadiković⁶ je objavio 1963. u *Glasniku VIS*-a tekst: "Izuzetno vrijedan arhitektonski spomenik koji propada (Znamenita Azizija džamija u Brezovom Polju 20 godina čeka da se zaštiti)" (Sadiković, 1963:308-311) u kojem je ukazao na kulturnohistorijski značaj

ove džamije i potrebu njene zaštite od daljnjeg propadanja. Međutim, kako do kraja te 1963. godine nikakvih reakcija na Sadikovićev tekst nije bilo, mještani Brezovog Polja poslali su 25. decembra 1963. anonimno pismo Josipu Brozu Titu čiji sadržaj donosimo u nastavku:

"Dragi Maršale,

Dozvolite nam da vam se obratimo sa ovih nekoliko riječi mještani Brezova Polja koje se nalazi na glavnoj cesti Brčko Bijeljina. U spomenutom mjestu postoji džamija zvana Azizija koja je jako oštećena od strane neprijatelja 1943. g. Baš u to vrijeme ona je služila kao osmatračnica za Narodnu oslobodilačku vojsku radi čega su je i oštetili i ako je uzeta pod zaštitu Države kao kulturno istorijski spomenik ona evo dvadeset godina čeka da se spasi od daljnjeg propadanja i ako se nastoji da se ona popravi samo što smo mi mještani nemoćni to sami učiniti pa se obraćamo i vama da bi nam i vi u našoj akciji pritekli u pomoć da se ona popravi da nam ovakva kakva je sada ne krnji ugled naše vjerske zajednice pa i naše društvene narodne zajednice.

unaprijed hvala
Dragi Maršale"⁷

Pismo mještana Brezovog Polja upućeno Titu postiglo je željeni efekt. Početkom 1964. godine Sreska komisija za vjerska pitanja u Tuzli obavila je razgovor s hfz. Husein-ef. Mujićem koji je Komisiju obavijestio da džematski odbor iz Brezovog Polja nije uputio službeni zahtjev za obnovu džamije.⁸ Razlog za to, kako je uostalom i navedeno u pismu, jeste nemogućnost mještana da ispune sve uslove za obnovu džamije koje su Islamska zajednica i narodna vlast postavili pred njih. S druge strane, mještani Brezovog Polja smatrali su da će se vlast pobrinuti za ovaj spomenik kulture. Tek kada su shvatili da se to bez intervencija neće desiti, obratili su se predsjedniku države za pomoć čime su poslali jasnu poruku da nemaju povjerenja u lokalnu vlast. Nakon anonimnog pisma, Republička komisija za vjerska pitanja zatražila je od Sreske komisije u Tuzli

pojašnjenje oko Azizije džamije. U svom odgovoru Sreska komisija je navela da džamija u Brezovom Polju nije evidentirana kao spomenik kulture te da mještani nisu uputili zahtjev za njenu obnovu. U sporazumu s Islamskom zajednicom u Tuzli predstavnici Sreske komisije dogovorili su da se sačini elaborat o džamiji i uputi zahtjev za njenu obnovu na koji bi se potvrdno odgovorilo.⁹ Naknadnom provjerom utvrđeno je da je džamija ipak proglašena nacionalnim spomenikom 1954. godine, ali da nije uvrštena u registar zbog pomanjkanja dokumentacije.¹⁰ Nakon što je potvrđeno ono što su mještani Brezovog Polja pisali u predstavci, Općinska komisija za vjerska pitanja u Brčkom na sastanku održanom 11. novembra 1963. godine donijela je odluku da se: "...da odobrenje za prikupljanje dobrovoljnih priloga na području tog džemata u korist

popravke džamije, da se obavijesti zavod za zaštitu spomenika kulture o ovoj opravci i kada on prihvati popravku da se izda odobrenje za popravak ovog objekta. Preporučeno je da Skupština opštine razmotri mogućnost davanja svog priloga za ovu popravku isto tako i Skupština sreza."¹¹ Pisanjem pisma Josipu Brozu Titu mještani Brezovog Polja ostvarili su svoj cilj. Skrenuli su pažnju na propadanje Azizije džamije i, povezivanjem izgradnje džamije s Maršalom Titom, utjecali na odluke lokalnih i viših organa narodnih vlasti da izdaju potrebna odobrenja. Nakon što su otklonjene sve zapreke konačno se pristupilo renoviranju Azizije džamije koja je svečano otvorena deset godina kasnije, 8. septembra 1974. godine. Sredstva za njenu obnovu u najvećem dijelu osigurale su džematlije. (Svečano otvorenje Azizije..., 1974:6)

Izgradnja mesdžida u Janji

Mehmed Vedžhi-paša sagradio je 1839/40. godine džamiju u Bijeljini koja je po mahali nazvana Janjica džamija. Do 1960-ih godina džamija je bila oronula tako da je bilo potrebno sagraditi novu. Džematski odbor u

⁶ Alija Sadiković bio je član organizacije "Mladi muslimani" zbog čega je poslije rata osuđen.

⁷ "Anonimna predstavka u vezi džamije u Brezovom Polju", AKVP, br. 42-2/64, od 27. aprila 1964.

⁸ "Informacija br. 4", AKVP, br. 206/64, od 15. aprila 1964.

⁹ "Anonimna predstavka u vezi popravke džamije u Brezovom Polju", br. 01-3521/64, od 13.4.1964.

¹⁰ "Anonimna predstavka u vezi džamije u Brezovom Polju", AKVP, br. 42-2/64, od 27. aprila 1964.

¹¹ "Informacija br. 20." AKVP, br. 656/64, od 2. marta 1964.

Bijeljini prije 1963. godine formirao je građevinski odbor koji je nakon opsežnih priprema zatražio odobrenje za obnovu džamije od Komisije za vjerska pitanja. Ne čekajući odobrenje, građevinski odbor je mobilisao vjernike oko obnove Janjica-džamije i pokrenuo aktivnosti na prikupljanju sredstava za njenu izgradnju. Budući da Komisija za vjerska pitanja do 1963. godine nije dala odobrenje za obnovu ove džamije, glavni imam iz Tuzle hfz. Husein-ef. Mujić posjetio je 3. marta 1964. godine Sresku komisiju za vjerska pitanja u Tuzli gdje je postavio pitanje odobrenja gradnje Janjica-džamije. Na sastanku mu je rečeno da Komisiji nije dostavljen stručni nalaz zvaničnog organa o stanju postojećih džamija te da zbog toga nije izdato odobrenje.¹² Tri dana kasnije, 6. marta, a potom i 13. marta 1964. godine, predsjednik Komisije primio je glavnog imama hfz. Mujića i predstavnike džematskog odbora iz Janje. Razgovor se vodio oko davanja saglasnosti za izgradnju nove džamije bez munare (mesdžida) umjesto stare Janjica-džamije. Predsjednik Komisije ostao je na stanovištu da se ne dozvoli izgradnja nove džamije, već da se izvrši najnužnija popravka postojeće.¹³

Ono što predstavnicima džematskog odbora iz Janje na sastanku nije rečeno, a što predstavlja važan razlog zbog kojeg Sreska komisija za vjerska pitanja nije dozvoljavala izgradnju novog mesdžida, jeste izvještaj Opštinske komisije iz Bijeljine u kome se navodi da iza obnove Janjica-džamije stoje članovi organizacije "Mladi muslimani" koji su označeni kao neprijatelji narodnih vlasti. U ovom izvještaju stoji: "U vezi sa djelatnošću džematskog odbora u Janji je dobro poznato. Naime, radi se o izuzetnoj aktivnosti pomenutog džematskog odbora na stvaranju sredstava za izgradnju nove džamije u Janji. Koliko je ova aktivnost uzela maha i postala čak bezobrazna, vidi se i po tome, što je odbor bez ikakve konsultacije i odobrenja nadležnih prikupljao dobrovoljne priloge. Glavni inicijatori

ove akcije su hodža Bilajac Jusuf, bivši pripadnik ilegalne terorističke organizacije 'Mladi muslimani', Alija Sadiković, trgovac iz Tuzle, rodom iz Janje, također hapšen i suđen kao pripadnik organizacije 'MM', te janjarski članovi džematskog odbora Čoravić Hamza, predsjednik/penzioner/ i bivši šerijatski sudija, Huremović Salko, bivši trgovac, Gutić Edhem, zemljoradnik /navodno za vrijeme rata saradnik NOP-a/ i drugi. Na inicijativu ovih, formiran je građevinski odbor i još jedan širi odbor od oko 60 lica, čiji je zadatak da sprovedu agitaciju i kupljenje dobrovoljnih priloga po mahalama. Radi neovlaštenog prikupljanja priloga i drugih radnji, protiv većeg broja ovih lica podnesena je prijava Sreskom sudiji za prekršaje... Džematski odbor u Bijeljini, čiji je sekretar ovdašnji imam Budimlija Abdulah, hapšen i suđen kao pripadnik ilegalne terorističke organizacije 'Mladi muslimani' pokazuje također određenu aktivnost na planu okupljanja vjernika oko džamija. Naročito je interesantno i zapaženo da Budimlija u džematskom odboru ima apsolutan utjecaj. Bez njegovog prisustva ili konsultovanja sa njim, kako predsjednik, tako i ostali ne smiju ništa učiniti. Utvrđeno je da Budimlija i Bilajac iz Janje, a isto tako i Sadiković održavaju vrlo često i prisne kontakte. Radi razbijanja ovog rijumvirata, trebalo bi poraditi nešto i preko Komisije za vjerska pitanja Sreske skupštine Tuzle."¹⁴

Dakle, nekadašnja pripadnost organizaciji "Mladi muslimani", zbog koje su Budimlija, Sadiković i Bilajac bili osuđeni, predstavljala je važan razlog zbog kojeg narodna vlast nije dozvoljavala izgradnju novog mesdžida umjesto oronule Janjica-džamije. Unatoč tome, građevinski odbor obavljao je sve pripreme radnje, prikupljanje priloga i kupovinu građevinskog materijala, u čemu ih

nisu omele ni prijave sreskom sudiji za prekršaje. Budući da su Budimlija i ostali uživali veliki ugled u Islamskoj zajednici, u aprilu 1964. godine Janju je posjetio predsjednik Ulema-medžlisa u Sarajevu, hfz. Abdulah Čaušević, gdje je obaviješten o problemu s dozvolom za izgradnju džamije. Nakon toga, s ciljem stvaranja dodatnog pritiska na organe narodne vlasti, 27. aprila 1964. hfz. Abdulah Čaušević, u pratnji glavnog imama hfz. Huseina Mujića, posjetio je Sresku komisiju za vjerska pitanja u Tuzli radi odobrenja za gradnju džamije bez munare u Janji. U vezi s tim, predsjednik Komisije iznio je sljedeće razloge zbog kojih odobrenje nije dato: 1) da su vršene pripreme za izgradnju džamije, prikupljeni dobrovoljni priloz i nabavljen građevinski materijal prije nego što je zatraženo odobrenje za gradnju; 2) da osnovna škola u Janji radi velikog broja djece radi u četiri smjene; 3) da je rijeka Drina na pragu Janje i da bi u tom pravcu trebalo usmjeriti snage i to rješavati; 4) da u mjestu postoji još jedna džamija i da bi se stara Janjica-džamija mogla s manje sredstava popraviti; 5) da od rješenja za ovu gradnju zavisi niz drugih rješenja jer, kako se ovdje postupi, morat će se tako uraditi i u drugim mjestima.¹⁵

U Sreskoj komisiji za vjerska pitanja u Tuzli, dakle, sve društvene probleme s kojima se suočavala šira zajednica u Janji, od škole do nasipa, istakli su kao razloge zbog kojih ne dozvoljavaju izgradnju džamije. Ubrzo nakon predsjednika Ulema-medžlisa, 11. juna 1964. godine, u okviru posjete sjeveroistočnoj Bosni, Janju je obišao reisul-ulema Sulejman-ef. Kemura koji je u staroj Janjica-džamiji razgovarao s džematlijama koji su ga zamolili da interveniše oko dobijanja odobrenja za njenu obnovu. Reisul-ulema im je rekao da je informiran o svemu te da bi njegova pomoć bila

¹² "Informacija br. 2/64", AKVP, br. 118/64, od 12. marta 1964.

¹³ "Informacija br. 3", AKVP, br. 152/64, od 27. marta 1964.

¹⁴ "Informacija br. 2/64", AKVP, br. 118/64, od 12. marta 1964.

¹⁵ "Informacija br. 5", AKVP, br. 313/64, od 6. juna 1964.

suvišna budući da je dobio uvjeravanja da će nadležni organi vlasti izdati odobrenje.¹⁶ Budući da su od reisul-uleme dobili garanciju da će obnoviti džamije u Janjici biti odobrena, građevinski odbor je još intenzivnije pristupio prikupljanju sredstava i kupovini građevinskog materijala.

Konačno, Sreska komisija za vjerska pitanja u Tuzli na sjednici održanoj 22. septembra 1964. godine donijela je odluku o davanju odobrenja za izgradnju nove umjesto stare džamije koju je Republička komisija potvrdila 19. oktobra 1964. godine.¹⁷ Odmah po dobijanju odobrenja pristupilo se izgradnji mesdžida u Janji koji je svečano otvoren 1. januara 1965. godine. (Hrustambegović, 1965:134-135) Građevinski odbor je izvršio temeljite pripreme tako da im je bilo potrebno samo tri mjeseca da objekat mesdžida izgrade i svečano ga otvore.

Za razliku od Brezovog Polja u kojem su mještani, obraćajući se predsjedniku države, lično brzo dobili odobrenje za rekonstrukciju džamije, pa čak i finansijsku pomoć nižih organa narodne vlasti, obnovu džamije u Janjici vlast je opstruirala do krajnjih granica pravdajući to socijalnim, društvenim i političkim razlozima. Na kraju, upornost džematlija Janje i odlučnost džematskog odbora rezultirali su dobijanjem odobrenja na koje su čekali gotovo dvije godine i izgradnjom novog mesdžida.

Izgradnja džamije Šeh Sinan-baba u Gornjem Srebreniku

Primjer izgradnje nove umjesto stare džamije, uz dosljedno poštivanje svih pravila koja su pred džematski odbor postavili viši organi

Islamske zajednice i narodna vlast jeste izgradnja džamije Šeh Sinan-babe u Gornjem Srebreniku. Prije pokretanja procedure oko izdavanja odobrenja za izgradnju ove džamije Odbor IVZ Seona, kojem je pripadao džemat Gornji Srebrenik, imenovao je građevinski odbor. Iza toga angažiran je inženjer Kasim Rašidbegović koji je, nakon stručnog pregleda objekta, 7. juna 1963. godine napisao zapisnik u kojem je konstatovao da je uslijed slijeganja temelja na jugozapadnoj i jugoistočnoj strani džamije i vremenskih neprilika došlo do pucanja zidova na južnom dijelu objekta. Budući da su nastale pukotine vrlo opasne jer mogu izazvati rušenje džamije, inženjer Rašidbegović ponudio je dvije opcije za sanaciju objekta. Prema prvoj, srušila bi se dva oštećena zida džamije, a ostali dijelovi doveli u ispravno stanje, dok je prema drugoj bilo potrebno džamiju potpuno srušiti i od postojećeg materijala saizgraditi novi objekt. Rašidbegović je smatrao da je druga opcija bolja imajući u vidu količinu materijala koja bi graditeljima bila na raspolaganju.¹⁸

Nakon što je osigurano mišljenje stručnog lica uz postojeća, dostatna finansijska sredstva koja su bila osigurana iz vakufa Šeh Sinan-babe, džematski odbor je zatražio odobrenje od Starješinstva IVZ u Bosni i Hercegovini za izgradnju džamije u Gornjem Srebreniku. Odluku o davanju odobrenja, uz uslov da se pribavi tipsko rješenje i odobrenje od nadležnih državnih vlasti, Starješinstvo je donijelo na sjednici održanoj 4. oktobra 1963. godine. Tri dana prije toga, 1. oktobra 1963. godine, građevinski odbor uputio je molbu Narodnom odboru opštine

Srebrenik za građevinsku dozvolu. Opštinska komisija za vjerska pitanja dopisom od 5. juna 1964. godine odbila je dati odobrenje za izgradnju džamije uz napomenu da u Gornjem Srebreniku ima niz neriješenih problema od značaja za selo kao što su: nedovršena škola, čitaonica, loš put i dr.¹⁹ Nakon što je Opštinska komisija odbila dati odobrenje, predsjednik Odbora IVZ Seona uputio je 26. augusta 1964. dopis Sreskoj komisiji za vjerska pitanja u Tuzli u kojem ih informiše da u Gornjem Srebreniku postoji stara i oronula džamija koja je zbog eventualne opasnosti od rušenja zatvorena i u njoj se ne mogu izvršavati vjerski obredi. Također, džamija ima svoj vakuf Šehovina koji ima godišnje prihode od 100 000 do 130 000 dinara, a džemat koji broji 163 domaćinstva daje priloge za održavanje imama tako da je cjelokupna finansijska konstrukcija potrebna za neometan rad imama i džematskog odbora bila osigurana.²⁰ Uz dopis, predsjednik Odbora IVZ Seona dostavio je i Zemljišni popisni list za Vakuf "Šeh Sinan-baba džamije u Gornjem Srebreniku" kojim potvrđuje navode iz dopisa.²¹ Po primitku dopisa od Odbora IVZ Seona, a Komisija u Tuzli ponovo je zatražila od Opštinske komisije mišljenje o džamiji u Gornjem Srebreniku. Nakon unutarnjih konsultacija, Komisija za vjerska pitanja opštine Srebrenik na sjednici održanoj 4. decembra 1964. dala je odobrenje za gradnju ove džamije.²² Isto je učinila Sreska komisija u Tuzli 14. maja 1965.²³ te Republička komisija 1. jula 1965. godine.²⁴ Prema tome, više od tri godine trebalo je građevinskom odboru za izgradnju džamije u Gornjem Srebreniku da dobije odobrenje iako je džamija

¹⁶ "Informacija br. 12", AKVP, br. 399-1/64, od 20. jula 1964.

¹⁷ "Pitanje izgradnje džamije u Janji, Vel. Selu i Kamenici", AKVP br. 547-1/64, od 7. oktobra 1964.

¹⁸ "Zapisnik sastavljen dana 7. jula 1963. godine u mjestu Srebrenik u vezi rušenja džamije u Srebreniku", AKVP, br. 229/65, od 28. juna 1965.

¹⁹ "Skupština opštine Srebrenik – Komisija za vjerska pitanja – br. 01-2440, od 5.6.1964", AKVP, br. 229/65, od 28. juna 1965.

²⁰ "Odbor IVZ Seona, br. 97/64, od 26. avgusta 1964", AKVP br. 229/65, od 28. juna 1965.

²¹ "Zemljišni popisni list za Vakuf "Šeh Sinan-baba džamije u Gornjem Srebreniku", AKVP br. 229/65, od 28. juna 1965.

²² "Skupština opštine Srebrenik br. 02-2440/2, od 26. januara 1965", AKVP, br. 229/65, od 28. juna 1965.

²³ "Skupština sresa Tuzla Komisija za vjerska pitanja br. 01-9398/64, od 15. juna 1965", AKVP, br. 229/65, od 28. juna 1965.

²⁴ "Republička komisija za vjerska pitanja br. 229/65, od 1. jula 1965", AKVP, br. 229/65, od 28. juna 1965.

zbog oronulosti bila zatvorena i svi finansijski i drugi uslovi bili ispunjeni. Po dobijanju odobrenja, stara Šeh Sinan-babina džamija u Gornjem Srebreniku je srušena i od njenog materijala sagrađena je nova koja je svečano otvorena 11. augusta 1968. godine. (Berberović, 1968: 519-522)

Zaključak

Ustav FNR Jugoslavija garantovao je građanima slobodu svijesti i vjeroispovijesti, a vjerske zajednice su imale slobodu u izvršavanju vjerskih poslova i obreda. U skladu s tim, vjerske zajednice bile su dužne osigurati vjernicima adekvatan prostor za molitvu, a u slučaju Islamske zajednice, džamije i mesdžide. Do Drugog svjetskog rata na području sreza Tuzla bilo je 217 džamija i 31 mesdžid. Tokom rata srušeno je 14 džamija i 5 mesdžida. Zbog slabe ekonomske moći Bošnjaka muslimana u godinama iza Drugog svjetskog rata na području sreza Tuzla otvorene su samo četiri džamije: u Glinjanima kod Bijeljine 1957, Čehajama, Srebrenik 1958, Jelovom Brdu i Raincima, Zvornik 1958. i Cerskoj, Vlasenica 1960.

Početkom 1960-ih godina, kada se povećao standard Bošnjaka muslimana, niži organi Islamske zajednice pokrenuli su šire aktivnosti oko obnove starih ili izgradnje novih džamija. To nije odgovaralo narodnoj vlasti koja je vjeru i vjerske zajednice trpjela u

nadi da će nametnuta marksistička indoktrinacija dovesti do smanjivanja vjerskog žara kod pripadnika svih crkava i vjerskih zajednica. Budući da se protokom vremena dešavalo suprotno, u Sreskoj komisiji za vjerska pitanja u Tuzli upalio se alarm tako da je krajem 1965. godine urađena šira analiza "O djelatnosti klera na izgradnji vjerskih objekata" koja je trebala skrenuti pažnju Republičkoj komisiji na izraženi problem izgradnje svih, pa i islamskih vjerskih objekata. S obzirom na to da pomenuta analiza detaljno sažima pitanje izgradnje vjerskih objekata na području sreza Tuzla početkom 1960-ih, u nastavku donosimo njene bitnije dijelove koji mogu poslužiti umjesto zaključaka rada: "U posljednjih pet godina [dakle od početka 1960-ih] intenzitet akcija na izgradnji i opravkama vjerskih objekata osjetno je porastao kod svih vjerskih zajednica... Najveća aktivnost na izgradnji i opravkama vjerskih objekata osjeća se na teritorijama opština Bijeljine, Brčkog, Kalesije, Orašja i Srebrenika. Na povećanu aktivnost u gradnji i opravkama vjerskih objekata u dobroj mjeri je uticalo povećanje standarda građana na selu gdje se uglavnom i sprovodi ova aktivnost, a gdje je i utjecaj društveno političkih organizacija nedovoljan. Inicijatori aktivnosti su uglavnom crkveni i džematski odbori čiji su sastavi u više slučajeva problematični. Od vjerskih rukovodstava kao inicijatori najaktivnije je Islamsko vrhovno starješinstvo počev od Reisa pa

do odbora IVZ... Sredstva za opravke i izgradnje prikupljaju se uglavnom u vjerskim objektima i van istih uz prethodno odobrenje nadležnih organa... Pozitivnim zakonskim propisima nisu se mogle spriječiti gradnje i opravke objekata, a naročito u slučajevima gdje su ispunjeni uslovi. Česti su slučajevi da su građanima postavljani posebni uslovi kao npr. prethodna izgradnja škole i čitaonice, rješavanje pitanja pijaće vode, elektrifikacija i dr."²⁵

S ciljem odugovlačenja u izdavanju odobrenja za izgradnju vjerskih objekata, dakle, organi narodne vlasti postavljali su dodatne uslove koji nisu bili u ingerenciji Islamske zajednice, poput izgradnje škola ili čitaonica, a uslijed čega je trpio vjerski život građana.

Na kraju analize nalazi se pregled stanja islamskih objekata na području tuzlanskog sreza iz kojeg se vidi kako je nastojanjima vlasti, prvenstveno u gradovima, smanjen broj džamija i mesdžida. U odnosu na stanje prije Drugog svjetskog rata, broj džamija bio je smanjen s 217 na 197, a smanjen je i broj mesdžida s 31 na 28. No, unatoč svim preprekama narodnih vlasti, intenzitet pokrenutih aktivnosti oko obnove starih i izgradnje novih džamija od 1960-ih do Agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992. godine nije opadao. Naprotiv.

²⁵ "Informacija o djelatnosti klera na izgradnji vjerskih objekata", AKVP, arh. br. 361, od 22. decembra 1965.

Literatura

Berberović, Ešref (1968). "Reis-ul-ulema otvara nove džamije", *Glasnik VIS-a*, XXXI, 11-12.
Hrustambegović, Rifat (1965). "Svečano otvaranje novosagrađenog mesdžida u Bijeljini", *Glasnik VIS-a*, XXVIII, 3-4.
Sadiković, Alija (1963). "Izuzetno vrijedan arhitektonski spomenik koji propada (Znamenita Azizija džamija u Brezovom Polju 20 godina čeka da se zaštiti)", *Glasnik VIS-a*, XXVI, 7-8.

(1974). "Svečano otvorenje Azizije džamije u Brezovom Polju", *Preporod*, 22 (101).
(1952). "Zapisnik I redovnog zasjedanja Vakufskog sabora u Sarajevu održanog 16 novembra 1952 godine u saborskoj sali Vakufske direkcije u Sarajevu", *Glasnik VIS-a*, III, 8-12.
(1961). "Zapisnik drugog zasjedanja IV saziva Sabora Islamske vjerske zajednice u NR Bosni i Hercegovini

održane 15. XII 1960. godine u Sarajevu", *Glasnik VIS-a*, XXII, 1-3, 1961.
(1950). "Zasjedanje Vakufskog sabora za NR BiH", *Glasnik VIS-a*, I, 4-7. *Ustav Federativne narodne republike Jugoslavije*, bez mjesta u godine izdavanja.
(1950). "Ustav Islamske vjerske zajednice u Federativnoj narodnoj republici Jugoslaviji", *Glasnik VIS-a*, I, 1-3.

الموجز

بناء المباني الدينية الإسلامية في
قضاء توزلا في أوائل الستينيات من
القرن العشرين

ألفير دورانوفيتش

يشير الكاتب في الجزء الأول من البحث إلى الإطار الرسمي والقانوني الذي كان ينظم بناء المرافق الدينية والوقفية الإسلامية في البوسنة والهرسك بعد الحرب العالمية الثانية. واستنادا إلى أرشيف اللجنة الجمهورية للشؤون الدينية، يجري كاتب المقال تحليلا لجهود أجهزة المشيخة الإسلامية لتجديد المباني الدينية القديمة وبناء مباني جديدة في قضاء توزلا في أوائل الستينيات، تحت الحكم الاشتراكي الذي لم يكن وديا تجاه المؤسسات الدينية. وقد استخدم الكاتب بناء ثلاثة مساجد في بريزوفو بولي وبانيا وغورني سربرينيك، ليعرض كل تعقيدات الأجهزة البيروقراطية في السلطات الاشتراكية، في عملية الحصول على التصاريح لإعادة بناء المساجد، وجهود أجهزة المشيخة الإسلامية التي تمكنت، بعد سنوات من رفض الحكومة إصدار تصاريح البناء، من إنجاز العمل وبناء المساجد بعملها الدؤوب.

الكلمات الرئيسية: قضاء توزلا، مسجد يانيتسا، مسجد الشيخ سنان بابا، العزيزية، بريزوفو بولي، حسين مويتش، لجنة الشؤون الدينية.

Summary

CONSTRUCTION OF ISLAMIC
RELIGIOUS STRUCTURES, IN THE REGION
OF TUZLA COUNTY IN THE EARLY 60'S
OF THE 20TH CENTURY

Elvir Duranović

In the first part of this article, the author draws our attention to the formal-legal framework that regulated the construction of religious and waqf structures in Bosnia and Herzegovina after the Second World War. Analyzing the archive of the Commission for regulating religious issues for the republic of Bosnia and Herzegovina, the author draws an insight into the efforts made by various bodies of the Islamic Community during the rule of the socialist government, a political system not supportive of religious communities, to renew the old and construct new structures for religious structures in the region of Tuzla county in early 60's of the 20th century. The author here presents an example of entire complexity of bureaucratic apparatus of the socialist government in the process of attaining the permits for reconstruction of three mosques namely in: Brezovo Polje, Janja and Gornji Srebrenik, and also the struggle of some lower bodies of the Islamic Community who managed, despite many years of being denied construction permit by the government, to finalize their projects and construct mosques.

Keywords: Tuzla county, Janjica mosque, Šeh Sinan-baba's mosque, Azizija mosque, Brezovo Polje, Husein Mujić, Commission for religious issues